

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Højrefløjen og kritikken af de fremmede i Danmark

Andersen, Johannes Lund

Publication date:
1999

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Andersen, J. L. (1999). *Højrefløjen og kritikken af de fremmede i Danmark*. Aalborg Universitet. Arbejdsrapporter: Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning Nr. 10

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

**Arbejdsrapporter fra Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning
Aalborg Universitet**

**HØJREFLØJEN OG KRITIKKEN
AF DE FREMMEDE I DANMARK**

Johannes Andersen

ISBN 87-90789-06-7

ISSN 1396-3503

1999:10

**HØJREFLØJEN OG KRITIKKEN
AF DE FREMMEDE I DANMARK**

af Johannes Andersen

© ved forfatteren

Tryk: Aalborg Universitet

*Udgivet af
Institut for økonomi, politik og forvaltning
Aalborg Universitet
Fibigerstræde 1
9220 Aalborg Ø*

telefon: 96358200

*ISBN 87-90789-06-7
ISSN 1396-3503
1999-10*

INDHOLD

1. Tilfældet Mogens Camre	5
2. Fremskridtspartiet - en ny højrefløj	7
3. Dansk Folkeparti	10
4. Små stemmer fra højre	15
5. Højrefløjen og de fremmede	17
6. Tilfældet Mogens Glistrup	22

Johannes Andersen
HØJREFLØJEN OG KRITIKKEN
AF DE FREMMEDE I DANMARK

1. TILFÆLDET MOGENS CAMRE

I september 1998 udfordrede Mogens Camre ledelsen i det danske Socialdemokrati med en stribe udtalelser, der lagde skarp afstand til indvandrere og de fremmede. Han sagde bl.a.: *“Det er en kendsgerning, at mange af indvandrerkvinderne er fejlnærede, fordi mændene gerne vil vise deres rigdom frem ved, at kvinderne er store og tykke. Når jeg ser indvandrerne køre rundt i store biler, kommer jeg til at tænke på, at de ikke har tjent pengene på en måde, som jeg bryder mig om. ... De er højkriminelle, kører i alt for store biler, går i for dyrt tøj, og deres fede koner føder en vrimmel af børn.”* (TV-udsendelsen *Helt ærligt mand*, 16.9.98). I samme periode blev Mogens Camre bedt om at give en karakteristik af en fremmed, og den lød sådan: *“En mand af umiskendeligt mellemøstligt tilsnit, der er så elegant klædt, som om han var søn af Onassis og med et køretøj, som jeg eller statsministeren i Danmark aldrig ville få råd til at købe.”* (Ritzau, 11.9.98).

Det var ikke første gang, Camre havde været i offensiven. I 1997 var han stærkt kritisk overfor både de fremmede og EU, og overfor den socialdemokratiske politik på områderne. Ganske tankevækkende kom hans offensiv i 1997 kun to uger før der blev skiftet ud på indenrigsministerposten. Her blev socialdemokraten Birte Weiss pludselig skiftet ud med en tidligere socialdemokratisk borgmester, Torkild Simonsen, der i sin tid som borgmester havde været ret kritisk overfor den socialdemokratiske fremmedpolitik. Han fandt den alt for venlig og imødekommende. Reelt var der tale om et taktisk ministerskifte, der først og fremmest skulle imødekomme nogle af de kritiske holdninger overfor fremmedpolitikken, som mange socialdemokratiske vælgere havde.

Når Mogens Camres mange udfald mod den socialdemokratiske politik i

forhold til EU og især til de fremmede altid har valgt røre, skyldes det først og fremmest, at Mogens Camre ikke er nogen helt tilfældig politiker. Han er tidligere medlem af Folketinget for Socialdemokratiet, og har i en længere periode været politisk ordfører. Han har kort sagt været en ledende socialdemokrat, og tidligere været med til at profilere partiet i forhold til vælgerne. Blandt andet ved tidligere at forsvare de synspunkter, som han i 1997 og 1998 kritiserer så voldsomt.

Derfor gav Camres kritik naturligt nok stor uro i Socialdemokratiet. Der blev bl.a. talt om eksklusion, men han blev samtidig forsvaret af eksempelvis to socialdemokratiske borgmestre, nemlig Per Madsen i Ishøj og Britta Christensen i Hvidovre, to københavnske forstæder. Partiets leder, statsminister Poul Nyrup Rasmussen, forblev tavs.

Camre havde nemlig ramt to af partiets mest smertefulde spørgsmål. En brutal afvisning af ham, ville være det samme som at afvise mange socialdemokratiske vælgere, der delte hans holdninger. Omvendt ville en accept af hans synspunkter være det samme som at modarbejde partiets officielle linie. Socialdemokratiet var ramt. Og Nyrup Rasmussens manglende reaktion kan vel bedst tages som et udtryk for et håb om, at Camre ville forsvinder i glemslens mørke.

Det gjorde han imidlertid ikke. I foråret 1999 dukkede han pludselig op i mediernes overskrifter igen. Fra den ene dag til den næste meldte han sig ud af Socialdemokratiet og ind i Dansk Folkeparti, hvor han blev opstillet som højrefløjspartiets spidskandidat ved EU-parlamentsvalget. Valgets resulterede i, at Mogens Camre blev valgt som partiets, og dermed den danske højrefløjs, enlige repræsentant i EU-parlamentet. Han var ikke en del af valgkampens gode politiske selskab. Dels fordi han havde skiftet holdning så hurtigt, og dels fordi han var så brutal i sine synspunkter om de fremmede. Alligevel kunne han trække vælgere.

Mogens Camre gav Dansk Folkeparti en solid succes i forbindelse med EU-valget. Det var nemlig første gang siden 1979, den yderste danske højrefløj opnåede repræsentation i EU-parlamentet. Men mest tankevækkende ved udviklingen er måden, det skete på. Camre afslørede nemlig, at både EU og især de fremmede udgør et meget ømtåleligt politisk spørgsmål i Danmark, især for Socialdemokratiet, hvis vælgere dækker alle holdninger fra modstandere til tilhængere af både det ene og det andet.

Mens spørgsmål om EU som regel kun fylder noget i den politiske dagsorden i forbindelse med EU-valg og folkeafstemninger, dukker spørgsmål om *de fremmede* hele tiden op i medierne og i den politiske debat. Og her som regel

med den effekt, at der opstår nye modsætninger og konfrontationer internt i partierne, mellem partierne og i befolkningen. Hvilket ikke mindst går ud over Socialdemokratiet, der skal dække over de største spændinger. Omvendt er det præcis denne nærmest *permanente kulturelle og politiske spænding*, som højrefløjen, og især Dansk Folkeparti, søger at udnytte. Bl.a. ved at appellere til de socialdemokratiske vælgere. Eksempelvis ved at gøre en person, der var socialdemokrat i går, til kandidat i dag og EU-parlamentsmedlem i morgen. I det følgende vil der blive sat fokus på de fremmedes betydning for den politiske liv i Danmark, og især for deres betydning for den yderste højrefløj.

2. FREMSKRIDTSPARTIET - EN NY HØJREFLØJ

Den nye danske højrefløjs historie går tilbage til begyndelsen af 70'erne, hvor advokaten Mogens Glistrup dukkede op med nogle udtalelser i TV i 1971 om, at han opfattede det som fædrelandskærlighed og et udtryk for politisk modstandskamp, hvis man indrettede sig på en sådan måde, at man ikke skulle betale skat. Selv kunne han fremvise et skattekort, der gjorde det muligt for ham at tjene mere end en million kroner, og så stadig ikke betale en eneste krone i indkomstskat. Disse udtalelser faldt på et tidspunkt, hvor Danmark efter mange år med socialdemokratiske statsministre, blev regeret af en borgerlig statsminister, nemlig Hilmer Baunsgaard fra Det radikale Venstre, et lille social-liberalt parti. Bag sig havde han det liberale parti Venstre, og Det konservative Folkeparti. Finansministeren i denne regering havde det ikke godt med Glistrups udtalelser. Omvendt udsendte ufaglærte arbejdere på en af Danmarks største arbejdspladser, Skiftsværftet Lindø, en udtalelse, hvori de bakkede op om Glistrup.

Om det var bevidst valg eller et spørgsmål om, at det ene ord tog det andet, er der næppe nogen der får at vide. Men i løbet af 1972 stod Glistrup i spidsen for et helt nyt politisk parti, nemlig *Fremskridtspartiet*. Partiets politiske holdninger var bygget op omkring kritikken af indkomstskatten. Ingen borgere skulle betale (ret meget) skat i Danmark, hvilket bl.a. forudsatte, at man i stor udstrækning afviklede den offentlige sektor. Det var Glistrups anden centrale mærkesag, da der ikke var brug for 'papirussere' i Danmark. De lavede jo ikke andet end at gøre livet besværligt for driftige mennesker, der godt kunne tage et selvstændigt og personligt initiativ. Med hensyn til militæret var det Glistrups første holdning, at man lavede en automatisk telefonsvarer ved grænsen, der på

russisk sagde, at *vi overgiver os*. Kun begrænsede dele af bl.a. ældreomsorgen skulle fortsat betales via det offentlige.

Fremskridtspartiet startede som et populistisk parti, der grundlæggende stillede spørgsmål ved den offentlige sektor og dens måde at fungere på. Man var kort sagt meget kritisk overfor den måde, det danske velfærdssamfund var blevet indrettet på. Partiets første formuleringer ramte så bredt, at de vandt fodfæste hos både dem der fandt, at nu var det ved at være for meget med skattetrykket og al den offentlig ansættelse, og hos dem der fandt, at staten blandede sig i for meget. To holdninger der gik op i en højere enhed hos Fremskridtspartiet, og som hos vælgerne kunne bruges som en markering af en protest mod og kritik af den nærmest ukontrollerede måde, som velfærdsstaten i 1970'erne udviklede sig på. Holdninger der oven i købet blev fremført med stor styrke og gennemslagskraft af en ihærdig Mogens Glistrup. Mange vælgere, også hos andre partier, havde en vis sympati overfor Fremskridtspartiets protester, men de tog klart af stand fra det udviklingsperspektiv, som partiet ridsede op.

Folketingsvalget i 1973 gav Fremskridtspartiet 15,9 pct. af stemmerne. Så mange havde intet parti tidligere erobret første gang, det stillede op til valg. Da ingen ville støtte sig på det nye protestpartis mandater, og da der blev valgt repræsentanter for i alt 10 forskellige partier, var det vanskeligt at sammensætte et parlamentarisk flertal, der kunne støtte en ny regering. Fremskridtspartiet var altså startet som en folkelig succes, men havde vanskeligt ved at omsætte mandaterne til politisk indflydelse.

Fremskridtspartiet var startet som et populistisk protestparti, der formåede at appellere bredt til alle vælgere, der var lidt kritiske overfor velfærdsstatens permanente vækst. Når mange vælgere protesterede over denne udvikling, hang det ikke mindst sammen med, at Danmark i samme periode gennemlevede en omfattende forandring, hvor det traditionelle landbrugsland blev overhalet af det moderne industrisamfund, med en stigende koncentration af folk i byerne. Mange følte sig en smule klemte over, at de ikke kunne reproducere deres småborgerlige kultur fra landet i de nye parcelhuse og bolig-karreer. Derfor oplevede de ofte, at Glistrup talte deres sag, eller i det mindste provokerede med noget, der ikke var helt så tosset endda.

Hurtigt bevægede partiet sig mere og mere mod højre, og indtog en position som et parti, der ville bremse den offentlige sektors vækst og indblanding i folks daglige gøremål. Ved enkelte lejligheder var partiet op gennem 70'erne med til at sikre et enkelt flertal bag en borgerlig sag, men ellers var Fremskridt-

spartiet uden parlamentarisk indflydelse op gennem 70'erne og i store dele af 80'erne.

Derimod vandt partiets kritik af væksten i den offentlige sektor og det offentlige formynderi større og større udbredelse. Ikke i partiets brutale og populistiske protestudgave, men i en mere moderat liberal udgave, formuleret af eksempelvis økonomer i OECD, politikere som Thatcher i England og blandt teoretikere over hele verden, der pegede på muligheden for, at brugere kunne bestemme mere og mere i forhold til den offentlige sektor. Det ville både gøre den offentlige sektor mere effektiv og gøre den mere følsom overfor den konkrete efterspørgsel efter offentlige ydelser. På den måde kan man sige, at Mogens Glistrup og Fremskridtspartiet i Danmark havde banet vejen for det nye politiske paradigme, baseret på en mere eller mindre klart formuleret public choice tankegang, der bredte over store dele af Europa i 80'erne.

Mogens Glistrup kunne imidlertid ikke selv nyde glæden ved sit politiske arbejde. I 1975 blev der rejst sag mod ham for skattesvig, og i 1979 blev han dømt til 4 års fængsel og en bøde på 4 millioner kroner. En dom der i 1983 ved højesteret blev ændret til 3 års fængsel og en bøde på 1 million. Glistrup måtte i fængsel, og det åbnede for en intern kamp mellem *strammere* og *slappere* i partiet. En kamp, der grundlæggende handlede om partiets identitet. Skulle det være et parti, der søgte parlamentarisk indflydelse, sådan som slapperne ønskede det, eller skulle det fortsat være et protestparti, som strammerne (og Glistrup) satsede på.

Uden Mogens Glistrup ved roret kæmpede en stribe personer om magten i Fremskridtspartiet. En af de nye centrale personer var Pia Kjærsgaard, som Glistrup selv havde rekruteret, efter at have læst en stribe af hendes læserbreve i aviserne. Hun blev i 1986 valgt til næstformand og politisk ordfører for partiet, og hun gik efter større parlamentarisk indflydelse. Efter at partiet siden 1977 var blevet mindre og mindre ved hvert eneste valg, med det absolutte minimum på 3,6 pct. af stemmerne i 1984, begyndte partiet igen at vokse. Toppunktet blev nået i 1988, med 9,0 pct. af stemmerne.

Da Glistrup vendte tilbage til dansk politik igen i 1987, forsøgte han dels at generobre magten i partiet, og dels at give partiet ny profil, med en meget direkte kritik af den alt for store magt, de fremmede havde fået eller ville få i Danmark. De var efter Glistrups opfattelse blevet alt for mange, og med jævne mellemrum nærmerede Glistrup sig udtalelser, der lå på kanten af den danske racisme-lovgivning, der forbyder borgere at omtale andre borgere i racistiske termer. Bl.a. med følgende udtalelse: "*Vi vil ikke have de luksusflygtninge ind i*

landet. *De yngler som rotter...*" (Hvem, hvad, hvor 1997, p. 13).

Glistrups offensiv mislykkedes, selv om den interne magtkamp resulterede i, at Pia Kjærsgaard i 1989 blev væltet som næstformand, og at Glistrup i 1990 blev tvunget til at forlade det parti, han selv havde startet. Efter et kort forsøg med en ny partidannelse, *Trivselspartiet*, der ikke opnåede valg til Folketinget i 1990, forsvandt Glistrup fra den politiske scene. Pia Kjærsgaard fortsatte kampen om magten i partiet, og i 1991 blev hun genvalgt som partileder. Hvilket blot førte til en skærpelse af den interne magt-kamp. I 1995 sammensatte et landsmøde en hovedbestyrelse, der var kritisk overfor Pia Kjærsgaard. Det ødelagde samarbejdet i Folketingsgruppen, og resultatet blev, at Pia Kjærsgaard sammen med tre andre folketingsmedlemmer brød med partiet, og i 1995 dannede *Dansk Folkeparti*. I 1996 havde det indsamlet tilstrækkeligt med underskrifter til, at det kunne stille op ved det følgende folketingsvalg, der blev afholdt i 1998.

3. DANSK FOLKEPARTI

Med hensyn til politiske grundholdninger var der fra starten af ikke den store forskel på Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti. Men efterhånden som Dansk Folkeparti blev bedre og bedre organiseret, betonedes partiet især nødvendigheden af at forsvare Danmark som nation. I partiets principprogram blev det formuleret på denne måde: "*Dansk Folkepartis overordnede mål er at genoprette Danmarks selvstændighed og frihed og at sikre den danske nations og det danske monarkis beståen. Dansk Folkeparti vil forvandle formynderstaten til et samfund bestående af frie danske borgere, som ønsker at klare sig selv og bestemme over sig selv.*

- dog nationalt og folkeligt forpligtet af Danmarkshistorien,
- dog forpligtet over for de danske borgere, som er i økonomiske eller sociale vanskeligheder,
- dog kulturelt forpligtet af den danske arv."

I forlængelse heraf blev der især slået på to strenge: Forholdet til EU og forholdet til de Fremmede. På begge områder var partiet stærkt kritiske. I forhold til EU udtrykker partiet sig på denne måde i dets principprogram: "*Dansk Folkeparti er tilhænger af princippet om "intet over og intet ved siden af Folketinget". På den baggrund er Dansk Folkeparti skarp modstander af Den Europæiske Union. Dansk Folkeparti ønsker Europa-samarbejdet koncen-*

treret alene om at sikre fri handel samt om at beskytte de fælles naturværdier. EU skal således ikke føre Danmarks udenrigs- eller forsvarspolitik. EU skal heller ikke føre Danmarks penge- og finanspolitik, hvorfor Dansk Folkeparti mener, at Danmark skal bevare den danske krone. Danmark skal bevares som en selvstændig og suveræn nation, hvorfor forslag om Grundlovsændringer, som har til formål at fjerne en større grad af Danmarks selvstændighed til fordel for EU, skal afvises." Her er det centrale et forsvar for det danske demokrati og dansk selvstændighed, eksemplificeret med spørgsmålet om møntfod.

I forhold til de fremmede formuleres partiets grundholdninger på denne måde i principprogrammet: "Danmark er ikke, og har aldrig været, et indvandrersland, og Dansk Folkeparti vender sig imod, at Danmark udvikler sig til et multi-etnisk samfund. Danmark er først og fremmest danskernes land; men udlændinge skal have mulighed for at søge arbejde og drive forretning her i landet. Den nuværende masseindvandring er en alvorlig trussel mod Danmarks fortsatte eksistens som fredelig velfærdsstat. Udlændingepolitikken er derfor af største vigtighed for hele befolkningen, hvorfor Dansk Folkeparti ønsker en folkeafstemning om spørgsmålet. Flygtninge må ikke gøres til indvandrere." Her slås der især på danskheden og på, at Danmark er truet af indvandrere og de fremmede.

Dansk Folkepartis offensiv på især disse to områder er blevet båret frem med en god fornemmelse for, hvordan man slår igennem overfor brede dele af befolkningen. Især Pia Kjærsgaard har en god gennemslagskraft her. I forhold til EU fik partiet oven i købet hjælp fra Mogens Camre, hvis brud med Socialdemokratiet var et signal til vælgerne om, at de også kunne foretage sig dette brud, hvis de delte Mogens Camres og Dansk Folkepartis skepsis overfor EU og den danske velfærdsstats fremmedpolitik. Fremskridtspartiet havde ikke samme evne til at vælge nogle centrale spørgsmål, der kunne give partiet en bestemt profil. Derfor havde partiet heller ikke den samme gennemslagskraft, hvilket viste sig ved Folketingsvalget i 1998. Kun i kraft af en enkelt kandidats gennemslagskraft, nemlig Kirsten Jakobsen, der har været med fra starten, lykkedes det at fastholde en repræsentation i Folketinget. Men det var med den mindst mulige margen i forhold til den danske valglovs spærregrense på 2 pct.. Partiernes og partiblokkenes valgtal fremgår af tabel 1.

Som det fremgår af opgørelsen, gav valget i 1998 højrefløjen den bedste valg siden 1970'erne, da Mogens Glistrup havde sin storhedstid. Dette forhold antyder nogle vigtige tendenser i de to partier på højrefløjen. Fremskridtsparti-

ets historie er kendetegnet ved, at man fra en bred, populistisk position, præget af en nærmest anarkistisk start og første periode, har bevæget sig mere og mere mod højre, samtidig med at man har kæmpet en intern kamp for at få slået fast, om man skulle satse på en samarbejdslinie eller noget der mindede om den oprindelige protestlinie.

Tabel 1. Folketingsvalg 1971-1998.

	1971	1973	1975	1977	1979	1981	1984	1987	1988	1990	1994	1998
Venstrefløj ialt	12,1	11,1	11,3	10,3	11,9	15,3	15,0	20,4	17,7	12,7	10,4	10,3
Kommunister	1,4	3,6	4,2	3,7	1,9	1,1	0,7	0,9	0,8			
Venstresocialister	1,6	1,5	2,1	2,7	3,7	2,7	2,7	1,4	0,6			
Enhedslisten										1,7	3,1	2,7
Socialistisk Folkeparti	9,1	6,0	5,0	3,9	5,9	11,3	11,5	14,6	13,0	8,3	7,3	7,6
Andre					0,4	0,2	0,1	3,5	3,3	2,7		
Socialdemokratiet	37,3	25,6	30,0	37,1	38,3	32,9	31,6	29,3	29,8	37,4	34,6	35,9
Midterpartier ialt	18,1	25,6	16,4	16,7	13,8	17,1	14,3	13,9	12,3	11,4	9,5	10,7
Det radikale Venstre	14,4	11,2	7,1	3,6	5,4	5,1	5,5	6,2	5,6	3,5	4,6	3,9
Kristeligt Folkeparti	2,0	4,0	5,3	3,4	2,6	2,3	2,7	2,4	2,0	2,3	1,9	2,5
Centrum-Demokraterne		7,8	2,2	6,4	3,2	8,3	4,6	4,8	4,7	5,1	2,8	4,3
Retsforbundet	1,7	2,9	1,8	3,3	2,6	1,4	1,5	0,5		0,5		
Venstre og De konservative ialt	32,3	21,5	28,8	20,5	25,0	25,8	35,5	31,3	31,1	31,8	38,3	32,9
Venstre	16,7	9,2	5,5	8,5	12,5	14,5	23,4	20,8	19,3	16,0	15,0	8,9
Det konservative Folkeparti	15,6	12,3	23,3	12,0	12,5	11,3	12,1	10,5	11,8	15,8	23,3	24,0
Højrefløj ialt		15,9	13,6	14,6	11,0	8,9	3,6	4,8	9,0	6,4	6,4	9,8
Fremskridtpartiet		15,9	13,6	14,6	11,0	8,9	3,6	4,8	9,0	6,4	6,4	2,4
Dansk Folkeparti												7,4

Dansk Folkepartis udvikling kan egentlig karakteriseres ved den modsatte bevægelse, nemlig en udvikling fra en højrefløjssposition til en mere populistisk, med bred appel til alle vælgere. Først og fremmest baseret på ovennævnte nationalistiske kritik af EU og af de fremmede. Her slås der bevidst ikke på strenge, der kan tages til indtægt for racisme. Derimod understreger man hele tiden, at man ønsker et forsvar for den danske nation, for velfærdssamfundet og for dansk selvstændighed. Man slår i forlængelse heraf en del på danskernes usikkerhed og frygt overfor det ukendte. Både i EU og i et Danmark med alt for mange fremmede.

Noget tyder på, at denne strategi er lykkedes. Dels har partiets offensiv været med til at give det bedste valgresultat til den nye højrefløj siden 70'erne.

Dels er partiet vundet fodfæste i områder, hvor Fremskridtspartiet aldrig rigtigt gjorde sig gældende. Eksempelvis i valgkredse i hovedstadsområdet, der traditionelt har været domineret af Socialdemokratiet og socialistiske partier. De har også opnået et godt valg i kredse domineret af de borgerlige partier, både i hovedstadsområdet og i provinsen. Resultatet er geografisk set, at Fremskridtspartiet er et provinsparti, mens Dansk Folkeparti dækker bredt over hele landet (J. Andersen m.fl. 1999). Dansk Folkeparti har med andre ord ikke bare overtaget Fremskridtspartiets vælgere, fordi dette parti er i krise, men med den nye profil opdyrket nye vælgere, eksempelvis fra Socialdemokratiet, Venstre og Det konservative Folkeparti, hvilket fremgår af tabel 2, der angiver vælgervandringer fra folketingsvalget i 1994 til valget i 1998. Det forhold, at 0,8 pct. af vælgerne går fra Socialdemokratiet til Dansk Folkeparti er ensbetydende, at mere end 10 pct. af Dansk Folkepartis vælgere kommer herfra.

Tabel 2. Vandringsmatrice for vælgere, 1994 og 1998. Totalprocenter

	Stemte i 1994										
Stemte i 1998	Enh	SF	SD	RV	CD	KrF	Kon	V	Frp	Andre	Total
Enh	1,8	0,3	0,3						0,1		2,6
SF	0,6	4,4	1,3	0,3	0,1	0,1		0,2	0,1	0,1	7,2
SD	0,3	1,7	30,2	0,9	0,7	0,1	1,0	0,7	0,6	0,3	36,4
RV	0,1	0,2	0,4	2,4	0,1	0,1	0,2	0,1			3,7
CD	0,2	0,1	0,1	0,1	1,4	0,1	1,3	0,5			4,2
KrF	0,1	0,1	0,1			1,5	0,4	0,4			2,6
Kon			0,3	0,1	0,1		7,5	0,8	0,1		9,0
V	0,1	0,1	0,5	0,4	0,3	0,1	2,8	19,1	1,0		24,4
Frp			0,3				0,3	0,3	1,5	0,1	2,4
DF		0,1	0,8		0,1		1,3	1,5	3,1	0,2	7,1
Total	3,2	7,0	34,6	4,3	2,9	2,0	15,8	23,5	6,6	0,8	100

Det viser sig også i forhold til den sociale sammensætning af partiernes vælgerkorps, sådan som det fremgår af tabel 3. Dansk Folkeparti er overrepræsenteret blandt faglærte arbejdere og de selvstændige, og har et godt tag i de lavere funktionærer, mens Fremskridtspartiet er det blandt de ufaglærte og de faglærte arbejdere, landmænd og de selvstændige. Derimod står de svagt i

forhold til de lavere funktionærer.

Tabel 3. Den sociale sammensætning af vælgerkorps 1994 og 1998. pct.

	år	ufaglært arbejder	faglært arbejder	lavere funktionær	højere funktionær	landmand	selvstændige	N
Enh	1994	14	20	41	16	0	8	49
	1998	39	8	23	31	0	0	39
SF	1994	16	12	53	17	0	2	110
	1998	19	12	42	22	0	4	114
SD	1994	28	19	43	8	1	2	364
	1998	28	20	36	15	0	2	375
RV	1994	5	5	45	34	0	11	38
	1998	12	8	41	33	0	6	51
CD	1994	14	21	45	14	0	7	29
	1998	16	14	33	31	2	4	49
Krf.	1994	26	5	37	32	0	0	19
	1998	10	17	38	20	10	7	30
V	1994	14	13	37	16	8	11	293
	1998	17	17	27	23	8	8	285
Kon.	1994	9	8	41	25	1	15	143
	1998	6	10	36	29	1	19	110
Frp.	1994	36	17	26	2	4	15	47
	1998	36	21	11	7	7	18	28
DF	1994	-	-	-	-	-	-	-
	1998	17	32	26	9	4	13	78
total	1994	19	15	41	15	3	7	1102
	1998	20	17	33	20	3	7	1145

Dansk Folkeparti og Fremskridtspartiet har samme historiske baggrund. De har begge rødder i et populistisk opgør i 70'erne, vendt mod en velfærdsstat der voksede alt for ukontrolleret, og som blandede sig i for meget. Et oprør, der blev båret frem af frustrerede danskere, der ikke kunne finde sig til rette i et samfund, der var på vej til at blive moderne. Et samfund hvor mange var tvunget til at opgive deres tilknytning til det danske landbrugssamfund eller til små virksomheder og flytte til byerne. Byer hvor man bl.a. brugte statens penge på abstrakt og moderne kunst, som ikke nogen forstod sig på. Fremskridtspartiet mistede i løbet af 8-10 år den populistiske gennemslagskraft, bl.a. fordi partiets leder Mogens Glistrup måtte koncentrere sig om sin retssag, og efterfølgende gå

i fængsel. Siden har partiet indtaget en ret begrænset plads til højre på den politiske scene. En plads der er blevet mindre og mindre.

Omvendt har Dansk Folkeparti, der kun har få år på bagen, bevæget sig mere og mere i retning af en ny form for populisme, båret oppe af udbredt frustration over de problemer, en stigende globalisering fører med sig af udfordringer for de traditionelle forestillinger om nationalstatens betydning og muligheder. Hvor globaliseringen åbner for fleksibilitet og mobilitet, ikke mindst hos arbejdskraften, og samtidig medfører at fremmede presser sig mere og mere på, ikke mindst i områder der primært er befolket med folk uden de store sociale og økonomiske ressourcer, forsøger Dansk Folkeparti at bremse op ved at forsvare *det lokale steds* betydning. Det er her man bor, det er her man har sit fællesskab, og så er det også her man skal kunne udfolde sig frit. Alt sammen fremført af en karismatisk politisk leder, Pia Kjærsgaard. Hun udgør sidste vigtige, og helt nødvendige brik, i den aktuelle populistiske offensiv i Danmark.

4. SMÅ STEMME FRA HØJRE

Med jævne mellemrum hører man om andre små grupper på højrefløj. Det sker ikke mindst i situationer, hvor deres medlemmer giver eksempelvis Fremskridtspartiet eller Dansk Folkeparti problemer. Som regel fordi man er medlem af både en lille forening og et af partierne, og så kommer med eksempelvis stærkt racistiske udtalelser der er almindelige i foreningerne, men som eksempelvis Dansk Folkeparti har vanskeligt ved at rumme.

Den vigtigste højreorienterede forening er *Den Danske Forening*, der med stor energi forsøger at forsvare Danmark mod truslen fra de fremmede. Den ser de først og fremmest som et forsøg på at undergrave landet: *"Når en helt fremmed kultur trænger sig ind i et land, springer der gnister. Ikke så længe gæsterne er et lille fåtal, men så snart de bliver mange. De, der i dag trænger ind i vort land, vil ikke blive "integreret". Dertil er de alt for mange. Og erfaringerne fra europæiske lande, der længe har haft masseindvandringen, viser, hvad der venter os: Ufred og konflikter. Hovedparten af indvandrerne kommer med et helt andet livssyn end vort. For de fleste muslimer gælder ingen lighed for kvinder og andre religioner. Og den højeste lov er ikke den, der vedtages ved demokratisk afstemning, men derimod Allahs lov, Koranen. Denne ordening vil de søge at sætte igennem hos os - når de bliver mange nok."* (Den

danske forening. Kort sagt. 1999). Foreningens medlemmer, der vurderes til ca. 500, er meget aktive i den offentlige debat, og holder jævnligt offentlige møder, der giver anledning til masser af uro, bl.a. i form af moddemonstrationer mod foreningens arrangement.

Ved siden af, og ofte i forlængelse af, Den Danske Forening findes en række mindre organisationer, med mere specielle fokuspunkter, eksempelvis *Selskabet til Værn for dansk Folkestyre*, *Landsforeningen for Erhvervsinteresser* og *Folkebevægelsen for Frie Fagforeninger*. Disse foreninger arbejder også gennem især påvirkning af mediernes dagsorden, eksempelvis i form af udnævnelsen af *Årets Politiker*.

Af mere militante foreninger og organisationer finder man *Dansk Forum*, der er en ung, intellektuelt præget forening, hvor mange samtidig er medlem af Dansk Folkeparti. I 1999 kom de på kant med Dansk Folkeparti, fordi foreningen fremkom med stærkt racistiske synspunkter på dens hjemmeside. Resultatet blev, at Dansk Folkeparti under pressens store interesse ekskluderede de fleste af foreningens medlemmer fra partiet.

Endelig er der *Danmarks National-socialistiske Bevægelse*, der er den danske udgave af nynazisterne. Denne forening udgiver en række tidsskrifter og bøger, og er aktiv med hensyn til trykning af materiale, fremstillet bl.a. for tyske nynazister, som har forbud mod trykning af nazistisk materiale. Man regner med at der er 200 organiserede nynazister i Danmark. De ejer et par ejendomme, hvorfra de driver deres virksomhed. Bl.a. i Aalborg.

Selv om der ikke er ret mange nynazister i Danmark, formår de med jævne mellemrum at tiltrække mediernes opmærksomhed. Først og fremmest fordi de er til stede i en landsby eller i et villakvarter. Denne tilstedeværelse giver nemlig med jævne mellemrum anledning til anti-nazistiske demonstrationer, omfattende både autonome venstrefløjsgrupper og borgere fra især det lokale område.

De danske nazister kan udgøre en udfordring for demokratisk tænkende mennesker. Skal demokratiet tillade og sikre rettigheder til en organisation, der bevidst forsøger at undergrave demokratiet - eller skal man forbyde sådanne organisationer. På denne måde kan de danske nazister udgøre en kulturel og etisk udfordring for mange borgere i Danmark. De kan udgøre en social faktor, der fører uro og usikkerhed med sig, alene i kraft af sin eksistens. Ikke mindst hos folk der har dem tættere inde på livet i det daglige. Derimod er de stort set uden politisk betydning.

5. HØJREFLØJEN OG DE FREMMEDE

Som det fremgår ovenfor er det især EU og de fremmede, der udgør det centrale politiske omdrejningspunkt for Dansk Folkeparti og Fremskridtspartiet. Det er med en markant fremmed-kritisk linie, man ønsker at profilere sig i forhold til vælgerne. Der er imidlertid ikke tale om racisme, forstået som en generel fremhævelse af en race eller en gruppe mennesker på bekostning af andre. Der er derimod tale om en kritik af den rolle, man forventer de kan komme til at spille i et samfund, hvor de efter deres opfattelse ikke hører hjemme. Nuancen er vigtig, hvad man især kan se hos Dansk Folkeparti, der som nævnt i efteråret 1999 gennemførte en mindre udrensning af enkelte racistiske elementer fra Dansk Forum, der bl.a. på egen hjemmeside havde givet udtryk for synspunkter, der nærmede sig racisme. Dansk Folkeparti satser på en fremmed-kritisk linie, ikke en racistisk. Man ønsker at støtte danskernes frustration og usikkerhed overfor de fremmede. Ikke en lille gruppe vælgeres eventuelle racisme. Der er også nok af usikkerhed og frustration at tage fat på, hvilket fremgår af tabel 4, der viser nogle af danskernes holdninger til de fremmede i 1998.

Tabel 4. Holdninger til indvandrere og flygtninge, 1998.

Påstand	Pct. andel	Ba- lance	N
1. Indvandring udgør en alvorlig trussel mod vores nationale egenart	42 pct. enige	3	1979
2. Flygtninge og indvandrere bør have samme ret til social bistand som danskere, også selv om de ikke er danske statsborgere	59 pct. uenige	- 31	1945
3. De facto flygtninge bør fortsat kunne få flygtningestatus i Danmark	42 pct. uenige	2	1793
4. De muslimske lande udgør på længere sigt en farlig trussel mod Danmarks sikkerhed	43 pct. enige	- 3	1921
5. Det diskuteres hvordan flygtninge, der får opholdstilladelse her i landet, skal behandles. a. De skal næsten altid sendes hjem så hurtigt som muligt b. De skal integreres i det danske samfund	50 pct. enige 26 pct. enige	- 24	1966

Balancen er fremkommet ved at man har trukket andelen af indvandrerkritiske fra andelen af indvandrepositive i hvert enkelt tilfælde. Dvs. et plus angiver at her er der flere positive end negative holdninger i forhold til indvandrere, mens en minus angiver at her er kritikken størst.

Usikkerheden og frustrationen i forhold til de fremmede er som det fremgår meget omfattende. Siden 1980'erne har omkring 40 pct. fundet, at de fremmede udgjorde en trussel, og derfor udgør de fremmede også en central faktor, når borgerne skal orientere sig i det politiske liv. Det fremgår af tabel 5 der viser, at for danske vælgere er velfærdsydelse og lov og orden de vigtigste emner, når de skal finde ud af, hvilket parti de vil stemme på. Men det fremgår også af tabellen, at spørgsmål om de fremmede kommer ind på en 5. plads, og at hele 60 pct. af vælgerne finder, at dette spørgsmål har været af stor eller ligefrem af afgørende betydning for deres partivalg.

Tabel 5. Vælgernes vurdering af, hvilke emner fra valgkampen 1998 der har haft stor betydning for deres partivalg. Pct.

Emner i valgkampen 1998	Andel af vælgerne der finder at de har været af stor eller af afgørende betydning for deres partivalg
1. Hospitaler og sundhedsvæsen	80
2. Lov og orden, retssikkerhed	66
3. Ældrespørgsmål, f.eks. hjemmehjælp, plejehjem og ældreboliger	63
4. Kvaliteten af uddannelsen i folkeskolen	61
5. Flygtninge- og indvandrerspørgsmål	60
6. Miljøspørgsmål	60
7. Spørgsmålet om børnefamiliernes forhold	49
8. Statsbudgettet og statsgælden	41
9. Spørgsmålet om efterlønnen fremover	39

Mens Fremskridtspartiet har en lang tradition for at forholde sig til den danske økonomi, har Dansk Folkeparti meget målbevidst valgt at profilere sig gennem nogle af de spørgsmål, der optager vælgerne mest, dvs. lov og orden, hospitalsforhold, ældrespørgsmål og især flygtninge- og indvandrerspørgsmål. Ifølge Dansk Folkeparti skal de basale velfærdsforanstaltninger bare være i orden. Hvad det koster og hvordan pengene skal tilvejebringes, interesserer ikke partiet. Og formodentlig heller ikke dets vælgere. I disse spørgsmål er det signalværdien der tæller. Når det så er i orden, kan man koncentrere sig om det spørgsmål, der også optager vælgerne, nemlig de fremmede.

Der findes forskellige holdninger blandt danskerne. Nogen er generelt helt grundlæggende kritiske overfor de fremmede, fordi de truer den nationale egenart, mens andre er mere kritiske overfor de fremmedes sociale rettigheder

og den belastning, de på denne måde udgør for danskerne og dansk økonomi. Hvis man kombinerer disse dimensioner kan man lave en inddeling af danskerne i fire grupper, nemlig de retsskafne, de positive, den hårde kerne og de praktiske. Den nævnte bestemmelse og omfanget af de forskellige grupper fremgår af figur 6.

Figur 6. Typologi over forskellige holdninger til indvandrere og flygtninge 1994 og 1998.

	<i>Enig i at flygtningen og indvandrere bør have samme ret til social bistand som danskere</i>	<i>Ikke enig i at flygtningen og indvandrere bør have samme ret til social bistand som danskere</i>
<i>Enig i at indvandring udgør en alvorlig trussel mod vor nationale egenart</i>	De retsskafne En gruppe der lægger vægt på at sociale rettigheder bør gælde for alle (1994: 6 pct. 1998: 5 pct)	Den hårde kerne En gruppe der er kritiske overfor de fremmede, både generelt og når det drejer sig om konkrete forhold. (1994: 42 pct. 1998: 37 pct).
<i>Ikke enig i at indvandring udgør en alvorlig trussel mod vor nationale egenart</i>	De positive En gruppe der ikke er kritiske overfor de fremmede, og som samtidig ønsker at sikre deres sociale rettigheder (1994: 22 pct. 1998: 23 pct).	De praktiske En gruppe der generelt ikke er kritiske overfor de fremmede, men som aktuelt finder det er nødvendigt at stramme op overfor de fremmede (1994: 31 pct. 1998: 35 pct.)

Som det fremgår af inddelingen, er gruppen af hverken/eller inddraget i de positioner, der er beskrevet som 'ikke enige'. Det er primært gjort for at forøge overblikket, også selv om visse nuancer muligvis går tabt.

Som det fremgår af tabellen, udgør den hårde kerne omkring 40 pct. af danskerne. Det er altså folk, der opfatter indvandrere som både en trussel mod den nationale egenart og som folk, der ikke skal have samme sociale rettigheder som danskerne. Der er ikke tvivl om, at netop denne gruppe udgør Fremskridtspartiets og især Dansk Folkepartis målgruppe. De forskellige gruppers sociale sammensætning fremgår af tabel 7.

At det er de ældre, der dominerer blandt *de retsskafne* og *den hårde kerne* kan næppe overraske. Det er generelt de ældre, der har udvist den største kritik overfor de fremmede. Derimod er det bemærkelsesværdigt, at unge født mellem 1960-74 er overrepræsenteret blandt *de praktiske*. Unge danskere er altså generelt tolerante, men mener at man bør holde lidt igen, når det drejer sig om de fremmedes konkrete rettigheder. Med hensyn til urbanisering er folk fra hovedstadsområdet overrepræsenteret blandt *de positive*, mens de er underre-

præsenteret blandt *den hårde kerne*. Omvendt er folk fra landet overrepræsenteret blandt *de retskafne* og underrepræsenteret blandt *de positive*.

Tabel 7. Den sociale sammensætning af de forskellige typer 1998. Over- og underrepræsentation af forskellige sociale grupper i forhold til gennemsnit, pct.

	De retskafne	De positive	Den hårde kerne	De praktiske	N
Køn					
mænd	-4	-1	1	0	1930
kvinder	4	1	-1	0	
Fødselsår					
- 1929	4	-3	4	-3	1928
1930-44	8	-1	3	-4	
1945-59	-10	2	-1	1	
1960-74	-1	-2	-5	5	
1975-80	-1	4	-1	-1	
Urbanisering					
land	9	-10	4	1	1929
by u. 10.000	2	-1	1	0	
by 10-50.000	0	-1	3	-3	
by 50-500.000	2	-2	0	1	
Hovedstadsområdet	-13	14	-8	1	
Skoleuddannelse					
folkeskole	19	-14	14	-8	1926
10 klasse, real	-2	-7	0	4	
student	-17	21	-14	4	
Erhverv					
arbejder	16	-10	10	-4	1256
funktionær	-14	11	-13	6	
selvstændig	-2	-1	3	-2	
Politisk interesse					
meget interesseret	-7	13	-6	-2	1927
noget interesseret	-7	0	-4	6	
kun lidt eller slet ikke	14	-13	10	-4	

Når det drejer sig om uddannelse og erhverv er der ikke de store overraskelser. Arbejderne og personer der er holdt efter 9 klasse er overrepræsenteret blandt *de retskafne* og *den hårde kerne*, mens funktionærer og personer med studentereksamen er det hos *de positive* og til en vis grad også hos *de praktiske*. Endelig er der interessante forskelle i den politiske interesse. *De positive* er meget interesseret i politik, mens *den hårde kerne* er underrepræsenteret, når det drejer sig om politisk interesse.

Hvis man skal sammenfatte beskrivelsen af, hvem der er mest kritiske overfor de fremmede, så skiller *den hårde kerne* sig ikke radikalt ud i forhold

til de andre grupper. De er dog domineret af arbejdere, uden lang skoleuddannelse, ældre uden for hovedstadsområdet, ansat i det private, og som ikke interesserer sig ret meget for politik. Der er i disse oplysninger ikke noget der tyder på, at her kan der indkredses en gruppe, der er noget helt for sig selv. De er kritiske overfor de fremmede, men de er tilsyneladende ikke offensive i forhold til omgivelserne.

Nu er spørgsmålet, hvor godt Fremskridtspartiet, Dansk Folkeparti og *den hårde kerne* passer sammen. Det fremgår af tabel 8, der viser hvordan de forskellige grupper har stemt ved valgene i hhv. 1994 og 1998. Af tabellen fremgår det, at *de praktiske* ligger meget tæt på gennemsnittet både i 1994 og i 1998, bortset fra at de er lidt mere orienteret mod Venstre og Det konservative Folkeparti og lidt mindre i forhold til Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti. På trods af denne gruppes kritik i forhold til konkrete initiativer overfor de fremmede, smitter det altså stort set ikke af i partivalget.

Figur 8. Holdninger til de fremmede og partivalg i 1994 og 1998. pct.

	Enh + SF		SD		RV+CD- KrF		V & Kon		Frp + DF		N
	1994	1998	1994	1998	1994	1998	1994	1998	1994	1998	
De retskafne	4	5	31	31	8	2	53	47	1	15	81
De positive	26	28	30	33	15	17	28	21	1	1	420
Den hårde kerne	5	3	35	30	4	5	43	41	11	20	628
De praktiske	10	11	34	31	11	15	43	40	2	4	637
Total	11	12	34	31	9	7	40	36	6	9	1766

Når det drejer sig om *den hårde kerne* og *de positive* passer deres partivalg ganske godt med, hvad man kunne forvente, nemlig at den hårde kerne stemmer på højrefløjen og de positive på venstrefløjen. Med den tilføjelse, at det tilsyneladende især er fremkomsten af Dansk Folkeparti der har gjort, at denne gruppe er trukket i denne retning.

Mere interessant er det imidlertid, at alle grupperne ligger tæt på gennemsnittet når det drejer sig om Socialdemokratiet, både i 1994 og i 1998. Dette parti rummer med andre ord repræsentanter fra hele spektret, når det drejer sig om holdninger til de fremmede.

Sammenfattende kan det slås fast, at synet på de fremmede kun har begræn-

set betydning for partivalget ved folketingsvalget i 1998 når det kommer til stykket, ligesom der heller ikke er sket de store forandringer sammenlignet med valget i 1994. Den vigtigste afvigelse fra dette billede er forholdet mellem *den hårde kerne*, Fremskridtspartiet og især Dansk Folkeparti. De to partier går markant frem hos denne gruppe, mens de næsten ingen stemmer får hos *de positive* og *de praktiske*. På den anden side fremgår det også af tabellen, at selv for *den hårde kerne*, der generelt er meget kritisk overfor de fremmede, er det langt fra alle der stemmer på et af de partier, der har vist den mest fremmedkritiske profil i valgkampen. Faktisk er det kun 20 pct. af denne gruppe, der i 1998 sætter deres kryds på et af de to partier.

Set fra de politiske partiers synsvinkel er det bemærkelsesværdigt, at Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti kun i meget begrænset udstrækning har været i stand til at mobilisere vælgere, der finder at spørgsmålet om indvandrere er vigtigt for deres stemmeafgivning og hvis holdninger til de fremmede de ellers langt hen deler. Selv for *den hårde kerne* spiller andre forhold end de fremmede altså en vigtig rolle, eller også finder de, at det parti de stemmer på, repræsenterer deres synspunkter godt nok.

Bemærkelsesværdigt er det endvidere, at Socialdemokratiet stort set er lige stærkt repræsenteret i alle de fire grupper. Her kan man altså konstatere, at forholdet til de fremmede overskygges af andre politiske spørgsmål. Hvilket fører til den pointe, at *de fremmede udgør en 'skjult' dagsorden*, forstået på den måde, at de rent faktisk kun spiller en begrænset rolle for det endelige partivalg, også selv om mange finder at emnet er vigtigt for deres partivalg.

6. TILFÆLDET MOGENS GLISTRUP

I efteråret 1999 blev Mogens Glistrup igen optaget i Fremskridtspartiet. Han var ved at være en ældre mand på 76, og han havde trods alt stiftet partiet. Derfor fandt man, at han skulle ind i varmen igen. Der gik to dage, så stod partiet på den anden ende. Mogens Glistrup havde nemlig klart set, at Dansk Folkeparti havde et solidt tag på de danskere, der var kritiske over for de fremmede, men ikke særligt militante. Det vil sige de fleste. Derimod manglede de forholdsvis få militante danskere et ståsted. Det ville Glistrup tilbyde dem med Fremskridtspartiet. Derfor kastede han sig ud i noget, han kaldte for en krig mod muhamedanerne. Bl.a. med følgende udtalelser: "*Folk, der ommer fra et muhamedansk land, skal ud, uanset om de måtte være de bedste kristne. Sådan er krig. Det er*

vores dødsfjender. Der er kke tale om nogen individuel retfærdighed, der er tale om en militær operation... Du må kalde det, hvad pokker du vil. Racisme anser jeg som et hædersord Alle de, der vil forsvare Danmark, bliver kaldtd racister. Derfor må du meget gerne kalde mig racist. Racismen var engang noget fuldstændig tåbeligt, der stod for den hvide races overlegenhed. Men i dag er det hædersbetegnelse for selvstændigt tænkende danskere.” (BT, den 1.10.1999).

Ledende folk i Fremskridtspartiet, bl.a. folketingsgruppen, tog skarpt afstand fra Glistrup, og ønskede at smide ham ud igen. Men Glistrup så helt præcist, at hvis han skulle på banen igen, så skulle det være med synspunkter så ekstreme, at de kun kunne tiltrække de få. Men det ville gøre, at Fremskridtspartiet adskilte sig klart fra Dansk Folkeparti. Både med hensyn til politisk mod og perspektiv.

At resultatet blev en yderligere svækkelse af Fremskridtspartiet var næsten for nemt at forudse. Men det har, indtil videre, givet Dansk Folkeparti yderligere vind i de populistiske sejl.

*Datamaterialet til denne tekst er hentet fra Valgundersøgelsen 1998.
Se mere herom i :*

J. Andersen, O. Borre, J. Goul Andersen og H. J. Nielsen.
Vælgere med omtanke. En analyse af folketingsvalget 1998.
Systeme. Århus 1999.